

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију:

Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници одржаној 27. 04. 2016 (Одлука бр. 1082/1, од 4. 5. 2016)

2. Састав Комисије:

1. др Првослав Радић (ментор), редовни професор, Универзитет у Београду – Филолошки факултет

Ужа научна област: Јужнословенска филологија

Датум избора у звање: 22. 12. 2010.

2. др Рајна Драгићевић, редовни професор, Универзитет у Београду – Филолошки факултет

Ужа научна област: Српски језик

Датум избора у звање: 15. 5. 2013.

3. др Софија Милорадовић, редовни професор, Универзитет у Нишу – Филозофски факултет.

Ужа научна област: Српски језик

Датум избора у звање: 12. 4. 2012.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Ана (Раде) Савић Грујић
Датум и место рођења	20. 7. 1981, Ниш
Датум и место одбране мастер рада	3. 6. 2009, Филозофски факултет, Ниш
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Српски језик

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Антропографска лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

и VII. ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Ане Савић Грујић има 343 стране и подељена је на следеће целине: *Увод* (1–16), *Лексичко-семантичка анализа* (17–194), *Творба именица и придева* (195–225), *Ареални приказ* (226–236), *Речник* (237–303), *Закључак* (304–326) и *Литература* (327–343). У *Уводу* се дају основни географски и историјски подаци о сврљишком крају, његовом демографском саставу и главним језичким одликама ове области као дела призренско-тимочког дијалекта. Осим градског насеља Сврљиг, у овој области се налази 38 села чија је антропографска лексика предмет овог рада. Кандидат се осврће на ову врсту лексике у досадашњим проучавањима, омеђује свој методолошки приступ и терминологију којом ће се руководити, те даје основне податке о свом теренском истраживању и његовим циљевима. Поглавље под насловом *Лексичко-семантичка анализа*, које видно претеже по свом обиму, подељено је на три крупне тематске целине: *I глава, делови главе, врат*, *II труп и удови* и *III опишти физички изглед и здравствено стање*, а свака од ових целина на већи број тематских група и подгрупа. Тако се под првом тематском целином налазе *Тематска група глава* (с подгрупама: *1. Особа велике главе*, *2. Особа мале главе*, *3. Особа шпицасте главе* и др.), *Тематска група коса* (с подгрупама: *1. Особа бујне косе*, *2. Особа без косе*, *3. Особа дуге косе* и др.), *Тематска група лице* (с подгрупама: *1. Особа широка лица*, *2. Особа уска лица*) итд. Кандидат излаже сакупљени и акцентовани материјал у оквиру два синонимска реда, придевског и именичког (нпр. у оквиру *Особа велике главе* – придевске лексеме: *главѝт*, *главурѝт*, *главурдѝнес*; именичке лексеме: *гла̀воња* / *главо́ња*, *гла̀вча*, *главурдѝн(а)*, *главуѝн(а)*, те *тикѝн*, *чутурѝн*, *шиничѝр* и др., 18). Под поглављем *Творба именица и придева* даје се преглед творбених начина (суфиксални, префиксално-суфиксални, сложено-суфиксални), за чију окосницу је узет инвентар суфикса дат азбучним редом. У поглављу под насловом *Ареални приказ* део материјала је представљен картографски и распоређен у 12 карата од којих свака прати по две, три, или више изолекса. Тако су картографски представљена синонимна образовања *бубуљан*, *бубуљанко* : *врга*, *вргља*, *вргавац*; *длакав* : *маљав* : *рутав*; *крив* : *ћопав* : *шепав* : *шантрав* и др. У поглављу под називом *Речник*, сакупљена антропографска грађа, анализирана у претходним поглављима, представљена је с акцентом, азбучним редом. У *Закључку* је најпре табеларно представљен разгранат антропографски лексички систем и хијерархијска устројеност забележених лексичких јединица, а затим су сумарно представљени основни резултати истраживања. *Литература* садржи 166 библиографских јединица (монографије, студије, речници и др.), а међу њима се налазе и неколика кандидатова прилога из ове области, објављена у домаћим часописима и тематским зборницима (в. VI).

Иако се кандидатова истраживања и њихови резултати гранају у неколико праваца, они најпре потврђују да је успостављање лексичког система којим се номинује човек на основу физичких особина „првенствено [...] засновано на визуелној перцепцији (боје, величине, облика и сл.)“, али указују и на то да су на коначно обликовање тог система „утицале и социокултурне специфичности говорне заједнице у којима су садржане традиционалне животне вредности човека из руралне средине“ (318). У том светлу се, на пример, прати и одраз традиционалног схватања идеала телесне лепоте мушкараца и жена на антропографску лексику, јер „на вредносним нормама патријархалне заједнице заснива се и карактеризација мушкараца и жена кратке / дуге косе, широких рамена, великих груди и др.“ (319). На исти начин, важно место у резултатима анализе нашао је и митски доживљај света, којим је дубоко прожето поимање низа телесних особина (маљавост, буљавост, боја косе, погрбљеност, шепавост и др.) којима се сугерише демонски карактер њихових носилаца.

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидатова докторска дисертација представља озбиљан захват у лингвистичку материју из области лексичког фонда којим се представља човек према својим физичким особинама. Рад је заснован на лексичком корпусу једне зоне призренско-тимочког дијалекта, познатог по богатству лексики и разуђености својих изолекса. Кандидат је на основу свог лингвистичког упитника за теренски рад и у позамашном броју дијалекатских пунктова (в. IV) сакупио богат лексички материјал („више од 1600 именичких и придевских лексема сврљишког краја које се могу дефинисати као речи које карактеришу човека по некој физичкој особини“, 9), класификовао га према савременим лингвистичким принципима и пропратио релевантном научном литературом. Видљива је кандидатова тежња да у свом приступу буде свеобухватан и темељит на широком спектру лингвистичких планова (укључујући, нпр., и етимолошки), због чега је, на другој страни, остајало и понеко недовољно убедљиво творбено-семантичко тумачење, изостајала експлицитно издвојена мотивна реч (нпр. код: *чу̀павац* 'особа бујне косе', 33; *ушља́мен* 'особа с бубуљицама на лицу', 71) и сл. На ту ширину приступа и методолошку разуђеност указују и разнородне библиографске јединице које је кандидат користио у раду, и које нису само из области српске (и словенске) дијалектологије и лексикологије, већ и опште лингвистике, етнолингвистике, антропологије, митологије и др.

Сву организацијску сложеност приступа овој теми показују кандидатова подробна груписања придевских и именичких антропографских лексема око бројних тематских подгрупа, као и структурна сложеност саме њихове анализе. Тако је подгрупа *Бледа особа* (60–61) окупила двадесетак лексема (*алови́т*, *бле́д*, *бледуња́в*,

бледоли́к, вѣт, њ́нав, ишча́мрѣл; блѣ́дља, вѣ́штица, воденича́р, мртва́к, ѓ́сења, те́нь'ц, чу́ма и др.), за које кандидат констатује да „при конституисању ових придевских и именичких лексема кључну улогу има сема која се односи на боју“, али и да „спецификацији њихових значења доприноси сема која носи информацију о лошем здравственом стању“ (60). Нивелишући, даље, степен присуства дате особине у сакупљеном материјалу (исп. *блѣ́д* : *бледуња́в*), кандидат издваја метафоричка значења (нпр. *њ́нав, воденича́р, мртва́к, ѓ́сења, чу́ма* и др.), поредећи ове лексеме са стањем у речницима српског језика. „Недостатак природног руменила и свежине,“ – бележи кандидат – „болест и испијеност утицали су и на развој метафоричких назива с надреалном, често демонском димензијом“ (61). И код ове подгрупе кандидат у вези с изложеним лексемама упућује у фуснотама на остала њихова значења анализирана у другим тематским целинама. Тако се указује на то да се, на пример, лексема *алови́т* јавља и у тематским целинама *Особа са шест прстију, Особа с крилима* и *Човек широких рамена*, што у оперативном смислу олакшава читаочево кретање кроз текст.

У поглављу *Творба именица и придева* наилазимо на систематизовану обраду именичких и придевских образовања, где најпре препознајемо већи број суфикса, изложених код именица, на пример, од нултог суфикса и суфикса *-а* до *-ша* (195–217). Пажњу завређују творбени модели који нису уобичајени на ширем српском језичком терену. Суфикс *-ар*, који је, иначе, у српском језику (али не и у осталим балканским језицима) доминантно везан за категорију *nomina agentis*, овде учествује у грађењу пејоратива из категорије *nomina attributiva*. Поред изведеница на *-ар* с вулгаризмима у основи (нпр. у *гузича́р, шкемба́р*), које су, разумљиво, као пејоративи експресивно обележене, кандидат скреће пажњу на то да се експресивност јавља и код изведеница с основама неутралног значења (исп. *коса́р, носа́р*, уз семантичку компоненту „прекомерна величина“, 201). Истиче се и да је у овом лексичком фонду моциону суфикс *-ка* врло продуктиван (нпр. *бубуља́нка* : *бубуљан, кривка* : *кривча, маља́вка* : *маљавко*), а међу примерима се налазе и женски корелативи који нису познати ширем кругу српских говора, на пример у вези са суфиксом *-оња*, као *врато́њка / вра́тоњка* : *вратоња, зу́боњка* : *зубоња* (205) и др. У поглављу *Ареални приказ* кандидат картографски представља један број изолекса, при чему тежи да у њиховом представљању укључи и појаве које су резултат генерацијског раслојавања језика. Такве примере препознаје у опозицијама *коколат* : *окат* (228–229), *крив*, *ћопав* : *шепав* (223) итд., при чему у облицима *окат, шепав* и др. препознаје утицаје књижевног језика. (Овакав приступ је кандидата вероватно и нехотице водио пут социолингвистичких истраживања.) У складу с кандидатовим интересима за шири спектар лингвогеографских питања, нашле су се у раду и неколике карте које представљају основне фонетске особине овога говора (рефлекси старог вокалног *л*, развој **tj, *dj*, палатализовање *к* и *г* пред вокалима предњег реда, 235–236), а које су чести пратиоци анализиране лексике.

Посебну вредност рада чини његов *Речник*, тачније, својеврстан лексички регистар који на седамдесетак страна абучним редом обједињује антропографски материјал изнет у главном делу дисертације. (И својим обимом и својим лингвистичким значајем речник завређује да се додатним кандидатовим ангажовањем преобликује у посебно лексикографско дело, антропографски речник овог дела Србије.) Вредна је, на пример, пажње чињеница да он садржи богатство сложеница за које у нашој науци обично влада уверење да нису својствене домаћем творбеном дијасистему (исп. само један број примера у вези с иницијалним елементом *бел-*: *белобра́дес*, *белобр́коња*, *белове́ђас*, *белове́ђоша*, *белогла́вац*, *белокле́нав*, *белому́ја*, *белому́јес*, *белотре́нав*, *белотре́пац* и др., 239–240).

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. *Једно поређење српских дијалекатских речника*, Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу, XXII/9, Ниш 2009, 455–464.
2. *Лексика украшавања женског тела у говору села Гулијана*, Традиционална естетска култура III: тело и одевање, Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2009, 157–161.
3. *Атрибуција и надимци људи мотивисани телесним ознакама*, Антрополошки и теoантрополошки поглед на физичке активности од Константина Великог до данас, Зборник радова са међународне научне конференције одржане на Факултету спорта и физичког васпитања Универзитета у Нишу, Ниш 2012, 159–166.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидатова докторска дисертација је оригинално научно дело, писано добрим стилем, у коме он исцрпно приступа обради дијалекатског лексичког материјала и савесно га класификује ослањајући се на релевантне научне радове из ове области. Његови закључци, у доброј традицији изучавања српских народних говора, чврсто почивају на изворном материјалу и утврђеним лингвистичким и методолошким параметрима, што наговештава поузданог истраживача језичких појава у домену српске дијалекатске лексикологије и лингвогеографије. Усмена одбрана рада пред Комисијом била би прилика да се и непосредно продискутује о појединим питањима из домена овога рада, а он, верујемо, учини још вреднијим.

IX. ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене, овде изнете, Комисија предлаже Већу да рад кандидата Ане Савић Грујић, *Антрополошка лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ*, прихвати као докторску дисертацију, а кандидата позове на усмену одбрану.

др Првослав Радић, ред. проф.

др Рајна Драгићевић, ред. проф.

др Софија Милорадовић, ред. проф.

Београд, 12. 5. 2016.